

ԵՐԳԻՇԱՆՔ

ԹԷ ՈՐԲԱՆ ԽՐԹԻՆ ԿԱՐՈՂ Է ԼԻՆԵԼ ԳՐԱԲԱՐԸ

Գրաբարը՝ Հայոց հին գրական լեզուն, թեև ընդհանուր առմամբ շատ հեռու չէ արդի հայերենից, սակայն շատերի համար անմատչելի է։ Վերջին շրջանում անել է հետաքրքրությունը գրաբարի նկատմամբ։ զանազան ուսումնական հաստատություններում այն դասաւանդում է որպէս հիմնական կամ օժանդակ առարկայ։ Ստորեւ մենք ներկայացնում ենք հայ միջնադարեան ամենանշանաւոր հեղինակներից մէկի՝ խրթին գրաբար օգտագործող Գրիգոր Մագիստրոսի, մի փոքր երկի վերծանությունը՝ կատարուած Հրաչեայ Անառեանի կողմից։

Յիշեալ երկը, որը կարելի է երգիծական ժանրին դասել (այն Գրիգոր Մագիստրոսի կծու պարսաւանքն է ուղղուած իր հակառակորդներից մէկին) իր լակոնիկ, խրթին ոճով յատկանշական չէ մեր միջնադարեան գրականութեան համար. եւ ծածկագրի պէս մի բան է, որը չեն կարողացել վերծանել նաեւ գրաբարի գիտակներից շատերը։ Բայց Անառեանին յաջողուել է վերծանել այն եւ հրապարակել «Հանդէս Ամսօրեայ»ում 1923թ.։

Ներկայացնում ենք հատուածներ այդ յօդուածից հիմնականում մէջ բերելով՝ նախաբանը, բուն բնագիրը, վերակազմեալ բնագիրը եւ աշխարհաբար թարգմանութիւնը։ Ձեռք ներկայացնում բառերի հեղինակային հանգամանալից բացատրութիւնները եւ վերծանութեան մանրամասները. քանի որ մեր նպատակն է պարզապէս պատկերացում տալ այն մասին, թէ որքան խրթին կարող է լինել գրաբարը։

ԳՐԻԳՈՐ ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԻ «ՄՐԳՈՒՋ ՓԱՆԱՔ»Ի ԼՈՒԾՈՒՄԸ

ԺԱ դարու հեղինակ խրթնախօսն Մագիստրոս՝ չորս փոքր ոտանաւոր գրութիւն թողուցած է մեզի. որոնք իրենց առաջին բառերու համաձայն կը կոչուին 1. «Գամագտական». 2. «Մրգուզ փանաք». 3. «Գանգիւն քախիւն». 4. «Կէտ կարթիւ» (տպուած վերջին անգամ Ալեքսանդրապոլ, 1910 Կ. Կոստանեանի հրատարակութեամբ. «Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը» էջ 133-135 եւ 236-240)։

Եզիպտական մեհենագիր գրութեանց նման անիմանալի բաներ էին ասոնք, երբ յանկարծ Նորայր Բիւզանդացին Շամայուիոնի նման գտաւ հանելուկին բանալին եւ առաջին անգամ ինքը ձեռք գարկաւ լուծման գործին։ Այս բանալին էր «Գամագտական»ի առաջին կէսին թարգմանութիւնը, զոր թողուցեր էր ինքը Մագիստրոսը, որով եւ կարելի եղաւ այդ անիմանալի գրուածքին առաջին կէսին գաղտնիքներուն թափանցել (տե՛ս «Բանբեր» 1900, էջ 119-140)։

Նորայրի գործը շարունակեց Հ. Գ. Մենելիշեան, որ հիմնուելով Մագիստրոսի կիսատ թարգմանութեան եւ հին ձեռագիրներու մէջ պահուած Բերթողական բառ-գրքերու վրայ՝ շատ յաջող կերպով լուծեց ամբողջ Գամագտականը (տե՛ս Գրիգորի Մագիստրոսի «Գամագտականի» «ամբողջական լուծում». երկասիրեց Հ. Գ. Մ. Վ.

Մենեւիշեան, Վիեննա, 1912):

Այսպէս վերջացաւ «Գամագտական»ի գործը:

Քաջալերուելով Հ. Մենեւիշեանի օրինակէն եւ հետեւելով մասամբ իր գծած ուղիին՝ կը ձեռնարկեմ ես ալ լուծելու Մագիստրոսի երկրորդ անիմանալի գրութիւնը «Մրգուզ Փանաֆ»ը:

Իբր բնագիր կը գործածեմ Կոստանեանի հրատարակածը (էջ 237), հանդերձ ձեռագրական տարբերութեամբ (էջ 279), իսկ իբր մեկնութեան միջոց ունիմ Նոր Հայկազեան բառարանը (ՆՀԲ). Առձեռնը (ՍԲ). Մենեւիշեանի գիրքը եւ Երեմիա վարդապետի «Բառգիրք հայոց»ի կրկին հրատարակութիւնները (Ա. տպ. Ալիկոռնա. 1968 Բ. տպ. 1729):

ԲՆԱԳԻՐ

(Ըստ Կ. Կոստանեանի, էջ 237)

- 1.- Մրգուզ փանաֆ ծրդեալ ծեֆեալ անհոյծ ոգեալ յառեալ.
2. Իրագեկ խանտեալ մանձրեալ յարագինեալ իսկոյն յահրեալ.
3. Սանչուկ մանչոն ճահեմեալ դամեկեալ ըմբահակեալ.
4. Դիւրադատ պատեմեալ անոահավար պարայածեալ:
5. Որջասոյգ եւ գրուանող ծեֆեալ նոծեալ ապագոնեալ.
6. Փինատ քեֆըտ փեացեալ ապա գինիւ քաց ասացեալ.
7. Հի՞կէն գոյս կոյր կոպանեալ թափառական կոկոզացեալ.
8. Ամայի բաղադրեալ առ վիրական ի գուր խոնջեալ:
9. Անխորասոյգ արբոբ կարծեալ արտօրինեալ բարուրեալ.
10. Անդրուստ գրուակ բոսոր անիրապէս ըմբոշխորեալ.
11. Անճոռնի տիպ դիմառեալ ապաժաման լաւից եղեալ.
12. Ընկրկեալ թոպեալ թրմեալ խողեալ ի յայտ տրամակայեալ:
13. Բոսորագոյն հաշմեալ չույածական արտալածեալ.
14. Իւղագործ կիւտ կածմական յուզեալ խուզեալ եւ խողխողեալ.
15. Անհեթեթ վիթխարացեալ հրագիմացող գաղափարեալ
16. Մեզդետ մախիզ գոփեալ միտեալ յարդեալ յարդեալ առասանեալ:

ՎԵՐԱԿԱԶՄԵԱԼ ԲՆԱԳԻՐ

- 1.- Մրգուզ փանաֆ ծրդեալ ծեֆեալ անհոյծ ոգեալ յառեալ.
2. Իրագեկ խանտեալ մանձրեալ յարագինեալ իսկոյն յահրեալ.
3. Սանչուկ մանչոն ճահեմեալ դամեկեալ ըմբահակեալ.
4. Դիւրադատ պատեմեալ անոահավար պարայածեալ:
5. Որջասոյգ եւ գրուանող ծեֆեալ, նոծեալ, ապագոնեալ.
6. Փինատ փեֆդ փեացեալ ապագինիւ քացասացեալ
7. Հիկէն գոս կոյր կոպանեալ. թափառական կոկոզացեալ.
8. Ամայի բաղադրեալ առվիրական ի գուր խոնջեալ:
9. Անխորասոյգ արգոբ կարծեալ արտօրինեալ բարուրեալ.
10. Անդրուստ գրուակ բոսոր անիրապէս ըմբոշխարեալ
11. Անճոռնի տիպ դիմառեալ ապաժաման լաւից եղեալ.
12. Ընկրկեալ թոպեալ թմրեալ թողեալ ի յայտ տրամակայեալ:

13. Բոսորագոյն հաշմեալ չույածական արտալածեալ.
14. Իւղագործ կիւղ կածնւ չան յուզեալ. խուզեալ եւ խողխողեալ
15. Անհեքեք վիթխարացեալ հրաշիմացող գաղափարեալ
16. Մեղդեա մախիգ գոփեալ միտեալ յարդեալ առասանեալ:

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

1. Նայելով իմ հասարակ ըսածներու՝ կը ցնդաբանէիր, թէ անոնք անպիտան, գծուծ ու աղտոտ բաներ են:
2. Երբ իրագեկ եղար, նախանձով վառեցար ու մրկեցար, ու զէնք առիր, շուտ մը դէմս յանդգնեցար:
3. (Իբրեւ) մանչուկ մը փոքր տղայ մը ստահակեցար ընդվզեցար եւ ըմբոստացար:
4. Դիւրին բան մը երեւեցաւ քեզի, բայց հիմա ճամբադ կորսնցուցած՝ ման կու գաս ասդին անդին:
5. Որչիդ մէջ պահուած՝ ծածուկ կը ցնդաբանէիր, հիմա (ընկճուեցար), պարտուեցար:
6. Խեղճ ու թշուառդ հպարտացեր էիր, հիմա յայտնապէս ու վճռաբար անզէն ու տկար կոչուեցար:
7. Ինչպէս կոյր կը դեգերիս թափառական, դու որ մեծամտեր էիր:
8. Ի զուր իրար խառնեցիր (գրուածքէս բան մը հասկնալու համար), ի զուր եւ ի զուր յոգնեցար:
9. Պարզ (կամ դիւրահասկանալի) խօսք մը համարեցիր, բայց չափէ դուրս դատապարտուեցար:
10. Նախատական ամօթալի խօսքը պարապ տեղը (կերար):
11. Դէմքդ անճոռնի կերպարանք մը առաւ (քիթդ-բերանդ թթուեցուցիր), լաւ բանի չհասար:
12. Ետ քաշուեցար, ծեծ ուտելով՝ թմրած մնացիր եւ յայտնի կերպով հասկցար (ըմբռնեցիր):
13. Ամօթահար ջարդուեցար, աստանդական հալածուեցար:
14. Թանաք-գրիչդ փնտրեցիր, որոնեցիր եւ խուզարկեցիր:
15. Շատ մեծ, խոշոր, հրաշալի գիտուն կարծեր էիր քեզ:
16. Բանտարկուած անտեղեակ, նեղը մնացած, խոնարհեցար կարգի եկար ու մարդ դարձար: